Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвулелиниң органы

№ 276 (9653) | 1974 чылдың ноябрь 26, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Румыниянның Коммунистиг партиязының XI съездизинге

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди совет коммунистерниң, бистиң чуртувустуң улустарының өмүнээзинден РКП-ниң съездизиниң делегаттарына, бүгү кежигүннерине болгаш Румыния Социалистиг Республиканың ажылчы чоннарына боттарының акы-дуңма изиг байырын чедирип база Румыниянның Коммунистиг партиязының XI съездизиниң ажылы үре-түүнелдиг болуруун күзеп тур.

Социалистиг тургузуушкунуң чылдарының дургузунда Румыниянның ажылчы чонары бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле социалистиг өске чурттарының улустары-биле кады ажылдажылгага ханы революсчу чаартылгаларны румын черге боттандырганын чаагай сеткил ханышкыны-биле демдеглеп тур бис. Бөгүнгү Румыния —сайзырааңгай үлетпүрүүн, социалистиг көдээ ажыл-агыйның, мурнакчы өртемниң болгаш культураның чурту-дур.

Бүгү талалыг сайзырааңгай социалистиг ниитилелди тургузарының болгаш коммунизмче бурунгаарлаашкынның хөрээнге партияның болгаш чурттуң мурнунда тургустунуп турар чаа-чаа соруулгаларны румын коммунистер, румын улус ол ышкаш чедиишкинниг күүседир дээрзинге быжыг бүзүрелдиг илергейлеп тур бис. Коммунистериң партиязынга удуртқан румын ажылчын аңгының, кооператив тараачыннарының болгаш улусчу интеллигенцияның чогаадыкчы күш-ажылы, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле харылзаалары быжыглаары база сырый кады ажылдажылганы калбартыры. Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырарынга идепкейлиг киржири социалистиг Румыниянның улам ыңай чечектелиишкининиң үндезини болур.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге акы-дуңма партияларның болгаш күрүнелериң сырый каттыжышкының болгаш чаңгыс эвин улам ханыладыры социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының үндезин эрге-ажыктарынга бүрүү-биле дүгжүп турар. Чаа ниитилелди тургузарынга болгаш социализмниң чаалап алыышкынгарын камгаалаарынга акы-дуңма чурттарның демниг кады ходелиишкиннери, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаары болгаш национал хосталга күштериниң өзүлдези-биле чергелештир делегей ареназынга оларның инициативтиг политиказы делегейде политиктиг байдалга улам-на күштүг салдарны чедирип, дүшкүүрүүг чорукту чавырылдырарынга, тайбыңныг хөрээн болгаш социал депшилгени бүзүрелдиг бүрүнгаарладырынга идиг болуп турар.

Политикага, экономикага, культурага база өске-даа адырларга бүгү талалыг, ханы кады ажылдажылга дээш, совет болгаш румын улустарының, кайы-даа чурттарның коммунистиг партияларының аразында акы-дуңма найыралды быжыглаары дээш, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуң дуржулгазын бот-боттары өөренип, делегей ареназынга бистиң күүсениишкиннеривисти сырый аайлаштырын таарыштырары дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы чайгылыш чок туржун турар.

Социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле Румыниянын бүгү талалыг хогжүлдезинге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алырын румын коммунистерге, Румыния Социалистиг Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга күзеп тур бис.

СЭКП-ниң болгаш РКП-ниң, совет болгаш румын улустарының ниити эчис-соруулгалар, социализм болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктары дээш демиселге акы-дуңма найыралы, кады ажылдажылгазы болгаш эң-сеткил каттыштырылгазы быжыгын база хөгжүп турзун!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ВЛАДИВОСТОККА АЯН-ЧОРУК

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың Президентизи Дж. Форд олар ноябрь 24-те Владивостокка аян-чорук кылган.

Л. И. Брежнев болгаш Дж. Форд хоорайның чаа-чаа микрорайоннарын, Амур мугулдурунун Набережная кудумчузун, кол аргыжылга шугуму — хоорайның Ленин кудумчузун база өске-даа районнарын көргеп.

Владивостоктун чурттакчылары аян-чорук үезинде Л. И. Брежневке болгаш Дж. Фордка изиг байырын чедирген.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ Дж. ФОРД ВЛАДИВОСТОКТАН ЧОРУПКАН

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужурашкаш, Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Джеральд Форд Владивостоктан ноябрь 24-те АКШ-че чорупкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүн министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл Тук орденниг шериг округунуң шериглер командылакчызы армия генералы В. И. Петров, Оожум океаның Кызыл Тук орденниг Флодунуң командылакчызы вице-адмирал В. П. Маслов, өске-даа албан кижилери Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының күрүне туктарыбиле шимен каастаан Владивосток аэропортунга Дж. Фордту үдээн.

АКШ-тың күрүне секретары, Президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, Президентиниң үдеп чораан өске-даа албан кижилери Владивостоктан база чорупкан.

Эш Л. И. Брежневтиң Владивостоктан ужудуп үнүпкени

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 25-те Владивостоктан ужудуп үнүпкен.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, ДХМ коллегия кежигүү Г. М. Корниенко олар аттанышкан.

Владивосток аэропортунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, СЭКП Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. К. Черный, СЭКП Ахөө обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко, СЭКП Камчатка обкомунуң бирги секретары Д. И. Качин, СЭКП Магадан обкомунуң бирги секретары С. А. Шайдуров, СЭКП Сахалин обкомунуң бирги секретары П. А. Леонов, СЭКП Якут обкомунуң бирги секретары П. А. Чиряев, Еврей автономнуг областың СЭКП обкомунуң бирги секретары Л. Б. Шапиро, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл туктуг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы армия генералы В. И. Петров, Кызыл туктуг Оожум океан флодунуң командылакчызы вице-адмирал В. П. Маслов, СЭКП Приморье крайкомунуң бюро кежигүннери үдээн.

Аэродромга хоорайның ажылчы чоннарының төлөөлекчилери чыылган. Олар эш Л. И. Брежневти чылыг болгаш чүректиң ханызындан үдээн болгаш ооң орук-суур менди-чаагай чоруурун күзээн.

Совет партия-чазак делегациязы Улан-Баторже чорупкан

ИРКУТСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Владивостоктан Улан-Баторже бар чораан орук аайы-биле ноябрь 25-те Иркутскиге түр доктааган. МАРН Төп Комитединиң, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң болгаш чазааның чаламаын ёзугаар Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы МАРН-ның III съездизиниң база МАР-ның тургустунганының 50 чыл оюнун байырлалынга киржир дээш Моол Арат Республикаже бар чорууру ол.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады партия-чазак делегациязының составынга киргеи. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, өске-даа албан кижилери хелген.

Партия-чазак делегациязының составынга кирген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүү, Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүү, СЭКП Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников олар уткаан. Эш Л. И. Брежневти Иркутск облкүүскомунуң даргазы Ю. А. Кравченко, СЭКП Иркутск обкомунуң бюро кежигүннери, областың, хоорайның партия, совет удуртукчулары, хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери база Иркутск аэропортунга уткаан.

Аэродромга эш Л. И. Брежнев чыылганнар-биле чугаалашкан, АКШ-тың президентизи Дж. Форд-биле ужурашканын оларга чугаалап берген.

Эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы ол-ла хүн Улан-Баторже чорупкан.

СЭКП ТК-ның кежигүү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, өске-даа албан кижилери делегация-биле кады чорупкан. Леонид Ильич Брежневти болгаш ооң-биле кады чорупкан эштерни СЭКП Иркутск обкомунуң бюро кежигүннери, хоорайның, областың партия, совет удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлөөлекчилери үдээн.

Аэропортка эш Л. И. Брежневти уткуп, үлеп турда Иркутскиниң ажылчы чону аңаа чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

СЭКП-НИҢ ТӨЛӨЭЛЕРИ БУХАРЕСТИДЕ

Ноябрь 24-те Москвадан Румыниянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаламаын ёзугаар Румыниянын Коммунистиг партиязының XI съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлөөлери СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, СЭКП ТК-ның секретары А. Н. Кириленко баштадыр Бухарестиже аттанышкан. Төлөөлериниң составында СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, Украинаның КП ТК секретары В. Е. Маланчук, ССРЭ-ниң РСР-де элчини В. И. Дрозденко олар кирип турар.

Внуково аэродромунга төлөөлерни эштер А. Я. Пельше, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүү П. А. Абрасимов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүү О. Б. Рахманын, СЭКП ТК-ның херек эргелекчизиниң оралакчызы М. И. Кувшинов, СЭКП ТК-ның киллис эргелекчизиниң оралакчызы Г. А. Киселев, СЭКП ТК-ның өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары үдээнгер.

Төлөөлерни РСР-ниң ССРЭ-де херектериге түр бүзүреттирген Г. Колп база үдээн.

Ол-ла хүн төлөөлер Бухарестиде чеде берген.

Аэропортка төлөөлерни РКП ТК-ның Күүскомунуң кежигүү, РКП ТК-ның секретары И. Бердец, РКП ТК-ның күүском кежигүүнүге кандидат, Румыниянның профэвилелериниң Бүгү-ниити каттыжышкынының Төп Чөвүлелиниң даргазы М. Даля, РКП ТК-ның кежигүүнүге кандидат, РСР-ниң ССРЭ-де элчини Г. Бадрус, өске-даа албан кижилери уткуп алган.

СЭКП-ниң төлөөлери Скынтейя шолуунде Ленинге турасказалдың чанынга чечектер салган.

Улустуң болгаш Төрөөн чурттуң хосталгазы дээш, социализм дээш демиселдиң маадырларынга монументниң болгаш румын улустуң аас-кежиктиг келир үези дээш боттарының амы-тынын берген румын маадырларга турасказалдың чанынга база чечектер салган.

Совет Армиянын фашизмден Румынияны хостаары дээш, демиселге өлген маадырларынга турасказалдың чанынга база чечек салган.

Чечектер болгаш венокторлар салын турда РКП ТК-ның Күүседикчи комитединиң кежигүүнүге кандидат, М. Даля болгаш өске-даа албан кижилери турган.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АКШ-тың Президентизи Дж. ФОРД-биле чугаалажыышкыннары

Ноябрь 23-те Владивосток кавызында чедип келгениниң соонда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың Президентизи Дж. Фордтуң аразында чугаалажыышкыннар эгелээн. Чугаалажыышкыннарда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, АКШ-тың күрүне секретары, Президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер киржип турган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле АКШ-тың Президентизи ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның ниити байдалын чугаалажып көргеп. Олар совет-америк харылзааларының соолгу чылдар дургузунда болган экижиишкининиң ужур-дузазын бедин-биле үнелеп көргеннер. Ол чорудулганың чедиишкиниг хогжүп турарын демдеглээн, олар ийи чурттарның улустарының болгаш делегейге тайбыңны быжыглаар херектиң эрге-ажыктарынга ол чорудулганы чайгылыш чок шинчилиг болдурар дээш бүгү күүлдерни кылырынга кайы-кайызының шиитпирлиин бадыткааннар.

Стратегиг шаап халдаашкын чепсеглениишкинин улам ыңай кызыгаарлаар дугайында үр үениң чаа дугуржулгазын ажылдап кылырынга хамаарышкан айтырыглар чугаалажыышкыннарда улуг черни эзлээн.

Чугаалажыышкыннарга ооң ыңай киришкеннер болза: совет таладан— ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ коллегия кежигүү Г. М. Корниенко, америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Дж. Стессел, күрүне департаментизиниң чөвүдекчизи Х. Сонненфелдт, Президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал Б. Скаукрофт, күрүне департаментизиниң харыысалгалыг ажылдакчызы У. Хайленд.

• • • •

Ол-ла хүн Л. И. Брежневтиң болгаш Дж. Фордтуң база бир үргүлчүлелдиг беседазы болган. Совет-америк харылзааларының кол-кол айтырыгларын чугаалажып көрү уламчылаан.

Беседага А. А. Громыко болгаш Г. Киссинджер киришкен.

(СЭТА).

• • •

Ноябрь 24-те, хүннүң бир дугаар чартында, Владивосток чоогунда резиденцияга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизи Дж. Форд-биле чугаалажыышкыннары уламчылаан.

Чугаалажыышкыннарга А. А. Громыко биле Г. Киссинджер киришкен.

Шаап халдаашкын чепсегленишкиннерин улам ыңай кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылырынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көрү үргүлчүлээн. Делегей байдалының чамдык чугула айтырыглары, ылангыя Европада айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ажылынга, Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамаарышкан айтырыглар чугаалажып көрүнген.

Талалар чугаалажыышкыннарның түүнелериниң дугайында кады кылган дыңнадыгны чарлаар деп дугурушканнар.

(СЭТА).

ТҮҮНЕЛ ДОКУМЕНТИЛЕРГЕ АТ САЛГАНЫ

Кады кылган совет-америк дыңнадытта ноябрь 24-те ат салган. Аңаа ат салганнар:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден—СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев.

Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден—АКШ-тың Президентизи Дж. Форд.

Ат салырына киришкеннер: совет таладан—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүн министри Б. П. Бугаев, СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, ССРЭ-ниң ДХМ коллегиязының кежигүү Г. М. Корниенко;

америк таладан—күрүне секретары, Президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Дж. Стессел, Президентиниң дузалакчызы Д. Рамсфелд, Президентиниң чөвүлекчизи Р. Хартман, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Сонненфелдт, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, Президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал Б. Скаукрофт, Президентиниң пресс-секретары Р. Несен, күрүне департаментизиниң харыысалгалыг ажылдакчызы У. Хайленд.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). Ноябрь 24-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев АКШ-тың Президентизи Дж. Фордтуң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Дж. Форд-биле кады шайлалгага күрүне секретары, Президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, Президентиниң аян-чорукка үдеп чоруур өске-даа албан кижилери келген.

Совет таладан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүн министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, өске-даа албан кижилери келген.

Шайлалга үезинде Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Президент!

Дээргилер!

Эштер!

Дээрги Президент, Силерге, күрүне секретары дээрги Киссинджерге болгаш мында, Совет Ыраккы Чөөн чүкте, чедип келген бистиң бүгү америк аалчыларывыска байыр чедирер өөрүшкүлүг болдувус.

Бо Силериниң-биле бистиң бир дугаар ужуражышкынывыс-тыр, дээрги Президент.

Бо ужуражышкын совет черде боон турар чорукту бис үнелеп турар бис. Бо чорук Президент Фордка хамаарыштыр хүндүлээчел эвилең чорукту кандыг-бир хире-чергеге көргүзер арганы биске берип турар-дыр. Бо дээрге бистиң чуртувус-биле Силериниң таныжылгаңарның чугле эгези болуру чугаажок болгай, дээрги Президент. Ындыг таныжылга моон соңгаар-даа болур дээрзинге бүзүрээр бис.

Бистиң баштайгы ужуражышкынывыс шуут-ла ажылгыр шинчилиг боон турар болгаш бедик деңнелге моон мурнундагы совет-америк ужуражышкынның соонда чартык чыл безин четпээнде боон турарының фактызы боду чайгаар-ла улуг ужур-дузалыг дээрзин айтып турар-дыр. Бистиң ийи чурттарывыстың удуртукчуларының ужуражышкынары болгаш чугаалажышкынары доктаамал шинчилиг боон бар чыдар. Утка-шынар талазы-биле болдуңуң канчаардаа зажок улуг ужур-дузазын канчап-даа оксунмайн тургаш, олар хевир талазы-биле ховар дээн чижектиг онзагай күүл болбастай берген. Олар совет-америк харылзааларының хогжүрүнүң норма-чижектериниң бирөөзин апар чыдар. Мен бодан көөрүмге, ол чорук боду чайгаар-ла чугула чедиишкин болур-дур.

Соолгу ийи-үш чыл дургузунда Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында харылзааларны тайбың кожа-хелбээ догуниаашкынга үндезилеп, ийи чурттарның улустарының болгаш бүгү-ниити тайбыңныг эрге-ажыктарынга аүүштүр эде тургузарынга эвээш эвес күүлдерни кады күүсениишкиннер-биле кылган болгай.

Бистиң күрүнелеривис ядролуг дайынның тыптыр чоруун болдурбас кылдыр ходелирин хүлээнген. Бо — улуг херек-тир. Стратегиг чепсегленишкиннерни өндере бүдүрерин шеглээринге баштайгы базымнар кылдынган. Бо өң чугула талага боттуг чугаалажыышкынче шилчилге улустар аразының айыл чок чоруун болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының чугула фактору апарган.

Кады күүсениишкиннер-биле тургустунган политиктиг болгаш юридиктиг баазага бистиң чурттарывыстың аразында ийи таланың янзы-бүрү харылзаалары болгаш кады ажылдажылгазы калбарын, харын багай эвес калбарын турар. Олар экономика талазын-даа, техниканың күүл-бүрү адырларында-даа, культура кежиктериниң улам идепкейжээн солчулгазын-даа, күрүненің болгаш хөй-ниитиниң янзы-бүрү организацияларының төлөөлекчиларинің ара-аразында артыжылгазын-даа хаара тудуп турар. Ындыг харылзаалар тодаргай тала бүрүзүнде шуут практиктиг херек кырынга черле чайгаар ажыктыг болуру чугаажок. Ынчанмыже оларның ачызында бистиң улустарывыстың аразынга кайы-кайызын билчиринге болгаш бүзүрежир чоруктуң өзерінге эң-не таарымчалыг байдалдар тургустунар болганы-биле олар улам үнелиг боон турар.

Тургустунган үндезинге даянып алгаш, бистиң бурунгаарлап чоруурувустуң аргазын бээр чаа базымнарны кады айтып алырының үезин чедип келген хире-дир. Бистиң ужуражышкынывыстың кол соруулгазын чогум-на ында деп бодап турар бис, дээрги Президент. Бистиң кичээгеивиске бирги эзлчегде чепсеглениишкинни, ылаңгыя ам стратегиг деп адап турар ындыг чепсеглениишкинни улам ыңай кызыгаарлаар, а ооң соонда харын кызырар дугайында дууржуушкун чедип алыры дээш ышкаш, ындыг амыдыралчы чугула айтырыг алдынган турар дээрзи билдингир. Бир эвес улустарга хамык-ла уржук чедирер халаптарлыг ракета-ядролуг дайынның тыптын келиринің кыжанын чайладырын шынап-ла деткиксен турар болзувусса, ол черле эргежок чугула. Улустар аразының дүшкүүрүүг чоруун чавырылдырары шынап-ла ынаныштыг быжыг болзун дээш ону шериг талазында чавырылдырышкын-биле деткип быжыглаары эргежок чугула. Бир эвес бис бо угланышкынга чаа деңнелгени чедип ап ыштаптар болзувусса, ол чорук бүгү-ниити тайбыңның хөрөөнге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болурдур. Бо таварылгада бүске үүле совет болгаш америк улустар эвес, харын база чер кырының бүгү улустары Силериниң-биле биске четтирдивис деп соглээр боор деп бодаар мен, дээрги Президент.

База бир чугула үе-чадз бар. ССРЭ биле АКШ тайбыңның эрге-ажыктарын удуртулга болдургаш, тайбыңга ынак өске-даа күрүнелер-биле кады хемчеглер ап турган, делегейниң амдыгаа чедир шиитпирлеттинмээн чидиг айтырыгларын таарыштырарынга, дүшкүүрлүг байдалдың база сегиржип алышкынларының айылдыг одагларын узутказарынга дуза чедирип ыштаар, чедирер-даа ужурлуг деп, Совет Эвилелиде бүзүрелдиг бис. Аңаа хамаарыштыр чамдык күүлдер өрткен үеде-ле кылдынган. Ынчанмыже бистиң санап турарывысты ёзугаар алырга, ийи чурттувустуң тайбыңны болгаш улустарының айыл чок чоруун быжыглаар соруулгалыг кады ажылдажылгазы оон-даа орончок дээштиг болган туруп болур ийик.

Ийи чуртувустуң аразынга дең эргелиг садыг-экономика харылзааларын калбартырыңны оруун ылап арыглаар хөй-хөй күүлдерни база кылган турар ужурлуг дээрзи билдингир. Чугааның ужуру болза аңаа-ла кайы-кайызынта-даа ажыктыг материаллыг ажык-дуза дугайында эвес, харын ниитизи-биле советамерик харылзааларны кедиргеи ажылының чедип ап болур эргелиг бис.

Чурттарывыс удуртукчуларының аразында тургустунгаш сырый, садыг-үлегүр харылзааларының уламчылаттынарынга ынанын тур мен.

Америка бодунуң соолгу үш чыл дургузунда чорудуп келген угланышкынын моон соңгаар-даа барымдаалаар деп күүсеп Каттышкан Штаттарының конгрезинге баштайгы кыйгырымда Совет Эвилелиниң аазаан мен.

Дээрги Чиңгине секретарь! Бөгүн ол айыткалды Силерге бодум хуумда бадыткан тур мен. Улуг күүлүг ийи чурт болгай бис, ынчангаш үүле боттарывыстың улустарывыс-ла мурнунга эвес, харын бүгү кижи төрелгетеннің мурнунга деңге харысалгалыг бис. Дайындан болгаш ооң хайы-биле таварыжын болур үрегдеңдерде чайлаар ужурлуг бис. Чепсеглениишкиниң контрольдаар талазы-биле күүсениишкиниг ажылдаарывысты уламчылаал, мен бодаарымга, ол ажыл-херекке соолгу 24 шак дургузунда черле шоу деңнелгелиг болган бис. Кижи төрелгетеннің мурнунда тургустунуп турар чугула улуг айтырыгларны шиитпирлээриниң аргаларын шиитизиби-биле дилеп тыварывыс дээш, Силериниң хууда алдар-кадыңар дээш, Совет Эвилелиниң чазаанда бистер-биле кады ажылдажып турар бүгү кижилер дээш база бистиң мурнувуска тургустунган бүгү айтырыгларның шиитпирлеттинер аргазын тыпкан турары дээш ышкаш көдүрерин синалдаарын чопшээреп көрүнер, дээрги Чиңгине секретарь.

Л. И. Брежневтиң болгаш Дж. Фордтуң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгейлиг, адын часкап уткаан.

Шайлалга найыралдыг байдалга эрткен.

Дж. ФОРДТУҢ чугаазы

Дээрги Чиңгине секретарь!

Бо ужуражышкынның, бистиң алган хуузуна баштайгы ужуражышкынывыстың онза ужур-дузалының дугайында каш сес чугаалазарын чопшээреп көрүңер.

Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарының удуртукчуларының аразында доктаамал ужуражышкыннар боон турарына делегей сөөлгү чылдар дургузунда чаңчыга берген болгай. Ийи чуртувустуң аразында кады ажылдажылга сөөлгү каш-ла чыл дургузунда безин темилериниң, могум мөзүүнүң-даа талазы-биле улам шапкын апаргаа, ол база харын чугула. Ооң түүнелинде кижилер ам тайбың болгаш айыл чок чурттан болур дээре аргалыг болган.

Ужуражышкыннар улам доктаамал боон турар факт оларны ийи чуртувустуң ужур-дузалыг деп үнелеп турарын көргүзүп турар-дыр. Ол ужуражышкыннарның үезинде беседаларывысты ажылдыгы болгаш боттуг байдалга эрттирип ыштаар бис. Биске сонуургаачыг айтырыгларның талазы-биле чугула депшилгени чедип ап болур эргелиг бис.

Чурттарывыс удуртукчуларының аразында тургустунгаш сырый, садыг-үлегүр харылзааларының уламчылаттынарынга ынанын тур мен.

Америка бодунуң соолгу үш чыл дургузунда чорудуп келген угланышкынын моон соңгаар-даа барымдаалаар деп чүвени Каттышкан Штаттарының конгрезинге баштайгы кыйгырымда Совет Эвилелиниң аазаан мен.

Дээрги Чиңгине секретарь! Бөгүн ол айыткалды Силерге бодум хуумда бадыткан тур мен. Улуг күүлүг ийи чурт болгай бис, ынчангаш үүле боттарывыстың улустарывыс-ла мурнунга эвес, харын бүгү кижи төрелгетеннің мурнунга деңге харысалгалыг бис. Дайындан болгаш ооң хайы-биле таварыжын болур үрегдеңдерде чайлаар ужурлуг бис. Чепсеглениишкиниң контрольдаар талазы-биле күүсениишкиниг ажылдаарывысты уламчылаал, мен бодаарымга, ол ажыл-херекке соолгу 24 шак дургузунда черле шоу деңнелгелиг болган бис. Кижи төрелгетеннің мурнунда тургустунуп турар чугула улуг айтырыгларны шиитпирлээриниң аргаларын шиитизиби-биле дилеп тыварывыс дээш, Силериниң хууда алдар-кадыңар дээш, Совет Эвилелиниң чазаанда бистер-биле кады ажылдажып турар бүгү кижилер дээш база бистиң мурнувуска тургустунган бүгү айтырыгларның шиитпирлеттинер аргазын тыпкан турары дээш ышкаш көдүрерин синалдаарын чопшээреп көрүнер, дээрги Чиңгине секретарь.

Л. И. Брежневтиң болгаш Дж. Фордтуң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгейлиг, адын часкап уткаан.

Шайлалга найыралдыг байдалга эрткен.

МООЛ ЧЕРГЕ ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УЖУРАЖЫЫШКЫН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ныҢ тускай корр.). Акы-дуНма МоолдуҢ хоорай, суурларыныҢ байырлалчы шиметтингени, кызыл туктар, лозуНнар, транспарантылар, куш-ажылчы тиилелгелериҢ чурагайлары, өөрүшкүүлүг арыннар—бо бүтү Моол Арат Республикада улуг байырлал келгенин херечилеп турар. Кудумчуларда болгаш шөлдерде—өөнүг панноолар болгаш белдирлешкен дээрбектер, кадыыр биле маска чураан туктар. Ол эмблема бузулбас мөнге моол-совет найыралдын нүүрүн көргүзүп, чүрт МАРН-ныҢ III съездизиниҢ болгаш МАР-ныҢ тургустунганыныҢ 50 чыл ою—алдарлыг ийи байырлалды демдеглеп турар.

МАРН ТК-ныҢ МАР-ныҢ УлустуҢ Улуг хурал ПрезидиумунуҢ болгаш Министрлер ЧөвүлелиниҢ чалааныҢ өзугаар байырлалга киржири-биле СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязыныҢ чеде бергени тураскаадлыг болуушкунну онза утка-шынар киирип турар.

Ноябрь 25-те моол найысылалдын мун-мун чурттакчылары совет аалчыларны чүректиҢ ханызындан өөрүшкүүлүг уткуур, СЭКП-ге, совет улуска ынак, хүндүткелдиг, акы-дуНма найыралдыг сагыш-сеткилин база катап илергейлээр дээш, Улан-БаторуҢ кудумчуларынга, шөлдерине дола берген.

Түс чернии-биле 15 шак 15 минута. Агаар лайнери Буянт-Ух аэропортунга хонупкан. Моолдуң Араттын Революстуг Намынын ТК-зынын Бирги секретары, МАР-ныҢ УлустуҢ Улуг хурал ПрезидиумунуҢ Даргалы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ныҢ Политбюро кежигүү, МАР-ныҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ныҢ кежигүү, МАР-ныҢ даштыкы херектер министри Л. Ринчин самолёт чадазынын чанынга баргаш Леонид Ильич Брежневке, совет партия-чазак делегациязыныҢ кежигүннеринге акы-дуНманыҢ изиг байырын чедирген. СЭКП ТК-ныҢ кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниҢ МАР-да элчини, совет партия-чазак делегациязыныҢ составында кирген А. И. Смирнов—база ында.

СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниҢ даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүү, КазахстанныҢ Компартия ТК-зынынаҢ бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ныҢ кежигүү, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ ДаргазынаҢ оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ ДаргазынаҢ оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ныҢ кежигүү, КиргизияныҢ Компартия ТК-зынаҢ бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ныҢ кежигүү, СЭКП Иркутск обкомунуҢ бирги секретары Н. В. Банников партия-чазак делегациязыныҢ составынга Л. И. Брежнев-биле кады чеде берген.

СЭКП ТК-ныҢ кежигүү, СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретарынаҢ дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниҢ Төп ревизия комиссиязынаҢ кежигүү, СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретарынаҢ дузалакчызы А. М. Александров, өске-даа албан кижилери база Улан-Баторда чеде берген.

Орустап, моолдап: «Моол болгаш совет улустарныҢ бузулбас акы-дуНма найыралы биле бүгү талалыг сырый кады ажылдажылгазы делгерезин!» деп бижээн лозуНнар-биле, ССРЭ-ниҢ, МАР-ныҢ күрүне туктары-биле шимеп каастаан аэродромга эш Л. И. Брежневти, совет делегациянаҢ кежигүннерин МАРН ТК-ныҢ Политбюро кежигүннери Н. Жагварал, С. Жалан-Ажав, С. Лувсан, Н. Лувсанравдан, Д. Майдар, Д. Моложамц, МАРН ТК-ныҢ Политбюро кежигүннеринге кандидаттар Б. Алтангэрал, Т. Рагча, МАРН ТК-ныҢ секретары Д. Чимиддорж, партияныҢ өске-даа удуртукчу ажылдакчылары, республика чазааныҢ кежигүннери, хөй-ниитининаҢ төлөөлекчилери база уткаан.

ССРЭ-ниҢ Дээди СоведининаҢ Национаддар СоведининаҢ Даргазы В. Е. Рубенге баштаткан совет хөй-ниитинин делегациязы, Совет хөрөөженнер комитединиҢ президиум кежигүү В. Е. Вавилинага баштаткан ук комитеттиҢ делегациязы—база ында.

УткаанныҢ арааныҢа МАР-да дипломаттыг төлөө черлериниҢ баштыннары турган.

Моол болгаш совет школачылар аалчыларга бөкпек-бөкпек чечектерни тудусканнар.

Совет ЭвилелиниҢ болгаш Моол Арат РеспубликаныҢ күрүне гимннери чангыланып үнген. Артиллерия салюду—21 даштаашкын динмирээн.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ю. Цеденбал моол дайынчыларныҢ чыскаалынаҢ муриу-биле өрткеннер.

СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары МАР-ныҢ нам, чазааныҢ удуртукчулары-биле, совет элчин чериниҢ ажылдакчылары-биле болгаш МАР-да совет организацияларыныҢ төлөөлекчилери-биле мендилешкен.

Эш Л. И. Брежневке Д. Сухэ-Батор аттыг школаныҢ өөренгичилери байыр чедирип турган. 1966 чылда анаа Леонид Ильич хүндүлүг пионер кылдыр хүлөөп алдынган болгай.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ю. Цеденбал найысылалдыҢ ажылчы чоннарыныҢ аэродромда чыылган төлөөлекчилериниче углапкан. Олар СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретарынга болгаш МАРН ТК-ныҢ Бирги секретарынга, УлустуҢ Улуг хуралыныҢ ПрезидиумунуҢ Даргазынга изиг адыш часкаашкынныг-биле, эп-найыралдыг кыйгылары-биле байыр чедирип турган. Мөнге болгаш бузулбас совет-моол найыралдын алдары, СЭКП-ниҢ болгаш МАРН-ныҢ алдары дээш йөрөөлдерни салгылаан.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. Цеденбал, совет партия-чазак делегациязыныҢ кежигүннери болгаш моол удуртукчулар автомашиналарга олурупкан. МотоциклдериниҢ хүндүлел таңныылынга үдеткен аян-чорук хоорайже утлапкан.

Эш Л. И. Брежневти, совет аалчыларны болгаш моол удуртукчуларны орукка он-он мун кижилер—шахтерлар, демиреорукчулар, араттар, студентилер, школачылар, Улан-БаторуҢ чурттакчылары уткуп, сеткилдиҢ алызындан өөрүшкүүлүг, чүректиҢ ханызындан ийи-биле чедирип турганнар. ОларныҢ хөлдарында—К. МаркстыҢ, Ф. ЭнгельстиҢ, В. И. ЛенининиҢ, Д. Сухэ-БаторуҢ, Л. И. БрежневтиҢ, Ю. ЦеденбалдыҢ портреттери, чингир кызыл пөстерде орус болгаш моол дылдар кырынга бижээн ийи чедириишкиннери, йөрөөлдер: «Эш Л. И. Брежнев, моорлап көрүнер!», «СЭКП-ге алдар!», «Совет улуска алдар!», «Акы-дуНма совет улустуҢ чоруткан төлөөлеринге ийи!», «Пролетаржы интернационализм делгерезин!», «Бүгү делегейге тайбын делгерезин!», «Моол-совет найырал делгерезин!».

Совет партия-чазак делегациязын Улан-Баторга чүректиҢ ханызындан уткаан чорук МАРН биле СЭКП-ниҢ чангыс эвин болгаш сырый каттышканын, ССРЭ биле МАР-ныҢ, моол болгаш совет улустарныҢ акы-дуНма найыралынаҢ бузулбазын база катап бүзүрелдин-биле көргүскен.

Е. ИВАНОВ,

М. ГЕРАСИМОВ.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ БЫЖЫКСЫН-НА!

ТАНЫШКАН

Мөнгүн-Тайга районнуҢ төвү Мугур-Аксы суургa Убса-Нур аймактыҢ Мөхмөрен сумузунуҢ «Бадрал» көдээ ажыл-агый каттыжыышкынынаҢ төлөөлери чорааш барган. Моол төлөөлерин Мугур-Аксы суургуҢ ажылчын, албан-хаакчылары чыыыбиле уткаан.

Бо ужуражылга совет-моол найырал айынга тураскаатынган. Моол эштер район төвүбиле, ында ажыл-агый, албан организацияларынаҢ нинти ажыл-херөөбиле танышкан.

Найырал кежээнге Мөнгүн-Тайга районнуҢ бот-тывынгыр артистери биле моол өөнүктериниҢ каттышкан улуг концерти база болган. Даравында хүннерде МугурАксы ортумак школаныҢ башкылары-биле моол башкылар аргадуржулгазын солушканнар. Моол өөнүктер школаныҢ ажыл-амыдыралы, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарыбиле таныжып, сан болгаш дыл башкылары арга-дуржулгазын солушкан. Ол ышкаш школага өөнүктер-биле шыдыраа, теннис, волейбол, баскетбол маргылдааларын организастаан.

Түннелинде моол өөнүктер «Малчын» колхозтуҢ ажыл-иҢи-биле таныжып, дуржулгазын солушканнар.

О. МАСПЫН-ООЛ.

1924 чыл. Улусчу революция улам хандыр нептереп, арат чон бодунуҢ революстуг нам болгаш чазаан долгандыр сырый каттышкан. МоолдуҢ политиктиг амыдыралынга ол улуг эргилделиг чыл болган.

Ол чылдың чайынында Арат НамныҢ үш дугаар Улуг хуралы ажыттынып, эрги өзунуҢ чазак төрезин чаартып, бүрүн эргелиг чиҢгине арат чазаан тургузар дугайында төөгүлүг шиитпирни хүлөөп алган. Улуг хурал ооҢ-биле кызыгаарлаттынмайн, тиилеп үнген моол революциязыныҢ келир үеде айтырыын чугаалашкаш, делегей пролетариадыныҢ улуг башкызы ЛенининиҢ өөредиин барымдаалап, Моол күрүнени капиталистиг эвес оруктап хөгжүдерин намныҢ чиҢгине шугуму кылдыр бадылаан.

Араттың революциязыныҢ чаалап алыышкыннарын улам быжыглап, Моол күрүнени капиталистиг эвес оруктап хөгжүдеринге кол даяныр күш болза, моол-совет улустарныҢ аразында акы-дуНмалышкы быжыг найырал болур, ынчангаш оларныҢ кады ажылдажылгазын быжыглап, хөгжүдерин өөзалап айыткан.

Оон аңгыда чурт иштиниҢ эрге-чагыргазын демократчытканыҢа үндезилөөш, чурттуҢ хөгжүлдезиниҢ чаартылгазын чугаалажып көргеш, ниитилештирген хөреңгини калбартып хөгжүдеринге чамдык арга-хемчеглерни төлевилеп айтып, ылаңгыя чурт иштинге культура хөгжүлдезиниҢ айтыыныҢ талазы-биле улуг кичээнгейни салып, чогуур назылыг кижилерни үжүк-бижикке өөредир, эге болгаш ортумак өөредилге черлерин тургузар, оларны өөредилге номнарыбиле хандырар, эртем-шинчилелдерни хөгжүдер, ылаңгыя эртемге үндезилөөн чаа элементи калбартыр сорулгаларны идип үндүрген. Арат намныҢ даяныр кара чаңгыс кол күжү—ядыы араттар болур дээрзин айыткан.

Ук хуралдан бүгү-делегейниҢ эп-сеткил каттыжыышкынынаҢ намынаҢ эвилели коминтерниче байырлыг чагаанны чоруткан.

Ол-ла чылын болган база бир төөгүлүг болуушкун болза, 1924 чылдың ноябрь 8-те ажыттынган моол арат улустуҢ баштайгы Улуг хуралы болур. Ынчан хурал болур дээн черге ЛенининиҢ болгаш Сухэ-БаторнуҢ портреттерин аскан турган. Ук хуралдың залынга улусчу революциядан эрге-шөлөөни чедип алган чиҢгине араттарныҢ төлөөлери, нам болгаш революстуг аныяктар эвилелиниҢ кежигүннери олургулаан. Ол хуралга амгы моол чогаалдың үндезилекчизи Д. Нацагдорж киржип, байыр чедирген.

Ук Улуг хуралга арат чазак ямыларынаҢ, чамдык албан организация черлериниҢ болгаш аймак, кожууннар даргаларынаҢ отчёт илеткелдерин дыҢнап, чугаалажып, араттың чазак чериниҢ иштики, даштыкы бодалдарын чаңгыс үн-биле чүүлзүнүп детизөөш, Совет Эвилелибиле эп-найырал, экономиктиг кады ажылдажылганы улам быжыглаарын чугула деп санаан.

Оон аңгыда МАР биле ССРЭниҢ аразында найыралдыг харылзаалар дугайында 1921 чылда керээге ат салганыныҢ түүнелдерин сеткил ханыышкын-биле чугаалажып, политика болгаш экономика талазы-биле чаа сорулгаларны айыткан төөгүлүг шиитпирни хүлөөп алган. ССРЭ-ниҢ ажылчын аңгызы-биле кады чорааш, моол араттар капиталистиг хөгжүлдениҢ чадазын ажа халааш, алызында барып социализмче шилчип шыдаар дээрзин чаңгыс үн-биле бадыткаан.

Ол баштайгы улуг хуралдан чурттуҢ тускай догуннаашкынынаҢ оруктарын тодарадып, экономика, мал ажылынаҢ үндезини — үлетпүрнү сайзыраңгайжыдып хөгжүдерин, культура хөгжүлдезиниҢ талазы-биле тодаргай айтырыларны амыдыралга бот-

УЛУГ ХУРАЛ

тандырарын шиитпирлөөн.

Эрге-чагырганы бодунуҢ холунга алган хостуг араттарныҢ төлөөлекчилери МАРныҢ үндезин ХоойлузунуҢ төлевилелин бөлүктер аайы-биле бүгү талалыг көрүп, хүлөөп алганы — чурттуҢ политиктиг амыдыралынга улуг болуушкун болган.

Улуг хуралдың төлөөлекчилериниҢ саналын ёзугаар ол хүнден эгелөөш, МоолдуҢ төвү Найысылал-хүрээни Улан-Батор деп эде адаарын доктааткан. ООҢ-биле холбаштыр казах тываларныҢ төлөөзи Тавтбай ук хуралга чүве чугаалааш: «Найысылалдың адын чаартканынга улуг байыр чедирип тур мен. Улан-Батор хоорай хөй арат массаларга хостуг эрге эдилөөриниҢ төвү болуп, өөзөө мөңгедө мандып турзун!»— деп, ыйгырыг салырга олурган төлөөлекчилер үр адыш часкаашкын-биле деткөөннер.

Ук Улуг хуралга КоминтерниниҢ төлөөлекчизи Рыскулов, РСФСР-ден Найысылалхүрээге турган элчин сайыт болгаш Бурят автономнуг областыҢ база Совет КазахстаныҢ чазак төлөөлери олурушкан.

Улуг хуралдың төлөөлекчилеринге ССРЭ-ниҢ даштыкы херектериниҢ улус комиссары Чичерин байырлыг телеграмманы чоруткан турган. Ол телеграммада «МоолдуҢ арат чоннарынга даянгаш, улустуҢ чазаа моол революцияныҢ чаалап алыышкыннарын улам ыңай быжыглап, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзин Совет Социалистиг Республикалар ЭвилелиниҢ чазаа ханы бүзүрел-биле идегеп тур» деп бижээн.

Ол-ла хуралдың киржикчилериниҢ өөмүнээзинден М. И. Калининге телеграмманы чоруткан. Төрөөн чурттуҢ тускай догуннаашкынынаҢ улам быжыглап, чөөн чүктүҢ дарлаткан арат чоннарыныҢ ажылчын аңгызы-биле бүгү таланыҢ харылзаазын тудуп, дарлаар болгаш дарладыр ёзу-чурум чок чаа ниитилелди тургузар дээш демиселге шынчы болурун аңаа бүзүреткен.

Ол төөгүлүг хурал эрткенинден бөөр ам 50 чылдың нүүрү болуп турар. Моол араттар улуг ЛениниҢ өөредиин бадыткап, ниитилел хөгжүлдезиниҢ капиталистиг үе-чадазын оюп эрткен, социализмче шилчииринаҢ төөгүлүг улуг оруунче кирип, ниитилел хөгжүлдезиниҢ төөгүүнге чаа арынны ажыткан.

(«Утка Зохиол Урлаг» солундан).

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Орук демдеглелдеринден

Бо чылдың октябрьда эгелөөн совет-моол найырал айыбиле холбаштыр бистиҢ республиканаҢ эртем ажылдакчыларынаҢ төөгү эртемнериниҢ кандидады Ю. Л. Аранчынга удуртукан төлөөлери Моол Арат Республиканын Убса-Нур болгаш Кобдо аймактарынга барып, акы-дуНма моол улустуҢ социализм тургузуушкунунда улуг чедиишкиннери-биле каксы-даа бол таныжар аас-кежиктиг болдувус. Улангом болгаш Кобдо хоорайларга, Мингат, Ульгий, Буянды болгаш Тариалан сумуларынга — кала-даа баарыыска, моол өөнүктер бисти эп-не чыыыбиле хүлөөп ап, боттарынаҢ ажыл-херектери-биле таныштырып турган.

Улусчу эрге-чагырганаҢ чылдарында Моол Арат Республика сайзырангай социалистиг күрүне апарган. Моон тодаргай барымдаазын бистиҢ кожавыс Убса-Нур аймактан көрүп болур. Аймактың төвү Улангом—амгы үениҢ хүн бүрү өзүп олурар хоорайы. Ында янзы-бүрү бүдүрүлге черлери, культураныҢ болгаш калык камгалалынаҢ албан черлери, эге болгаш ортумак школалар, кинотеатрлар, чурт шинчилелиниҢ музейи, хөгжүм-ниҢ театры бар. Аймактың бүгү малынаҢ барык 85 хуузун ооҢ девискээринде тургустунган бир күражыл-агый болгаш он сес көдөө ажыл-агый каттыжыышкыны ээлеп турар.

УлангомнуҢ хөгжүм-ниҢ театрынаҢ артистериниҢ концертинге, КобдонуҢ хөгжүм-ниҢ театрынаҢ артистериниҢ шиизиҢге, ол ийи хоорайныҢ кинотеатрларынга болган документалдыг моол киноларга болгаш чурт шинчилелиниҢ музейлеринге чорааш, моол улустуҢ культура болгаш уран чүүлүнүҢ чечектелип сайзырааныҢ херек кырынга көрдүвүс. Профессионалдыг уран чүүл-биле чергелештир Моолда улустуҢ аас чогаалы болгаш музыка уран чүүлү база уламна сайзырап орар. Моон чижээн Улангомдан ырак эвесте Тариалан сумузунда чурттап турар хөтөннар деп бичии моол аймактың аныяктарынаҢ боттывынгыр уран чүүл концертинден көрген бис.

Моол-тыва улустарныҢ найыралы хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселге каңналган. Ол дугайын 1912 чылда маньчжур-кыдат эжелекчилериниҢ Кобдога турган шерин чылча шаап, Моолду даштыкы эжелекчилерден бүрүү-биле хостаарынга тыва араттарныҢ киришкени херечилеп турар. Хөмду дайынынга чораан тываларныҢ дайынынарга удур шавар халдаашкынын эгелөөни дагны болгаш маньчжур-кыдат шеригниҢ хоргадап турганы шивээнин бүстүп калган малгаш херимин база корген бис.

БистиҢ делегациявыс төөгү, дыл, аас чогаалы болгаш улустуҢ музыка уран чүүлүнге хамаарышкан материалдар чыырынче база кичээнгей салып чораан. Ол сорулга-биле Кобдо аймактың Буянды сумузунда көдөө ажыл-агый каттыжыышкынынын тарда бригадазында ажылдап турар тываларга аалдап четкеш, оларныҢ чугаа-домаан, ырларын, тывызыктарын, аалгаларын магнитофонга болгаш хол-биле база бижип алган бис. Ол материалдар тыва дылды болгаш аас чогаалын моон сонгаар ханы шинчилээринге ужур-дузалыг.

Барган черлеривиске бистиҢ республиканаҢ ажыл-агыйы, культура, эртем талазы-биле чедиишкиннерин моол өөнүктерге чугаалап берип чораан бис. Улангом болгаш Кобдо хоорайларныҢ төп кинотеатрларынга бистиҢ ап чорааныывыс «Тыва — үелериниҢ белдири» деп документалдыг кино-чурукту болгаш «Саян» ансамблиниҢ концертин тырткан киножурналды чурттакчылар улуг сонуургал-биле көрген.

Акы-дуНма моол улус хөй национаддыг совет улус-биле бузулбас эп-найырал моон сонгаар-даа улам быжыглаар, бүгү талазы-биле харылзааларны улам ханыладыр сорулга-биле улуг орус дылды черчерде онза сонуургал-биле өөренип турар. Моон чижээнге Убса-Нур аймактың нам хораазынаҢ бажынынаҢ бирги каъдында азын каан орус дыл өөренириниҢ таблицаларын айтып болур.

Моолдан аттанып турувста, Убса-Нур аймактың нам хораазынаҢ секретары эш Балсандан бистиҢ делегациянаҢ удуртукчузу Ю. Л. Аранчын интервью алган. Эш Балсан Тыва АССР-ниҢ ажылчы чонунга изиг байырны чедирип, ажыл-агый, эртем-культура талазы-биле улуг чедиишкиннерин күзевишаан, МАРНныҢ III съездизиниҢ болгаш МАР-ны чарлаанынаҢ 50 чыл ооҢ таварыштыр СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлөөлерин моол улус улуг өөрүшкү-биле уткуп хүлөөп алырынга беленин айыткан.

Убса-Нур болгаш Кобдо аймактарынаҢ удуртукчулары эштер Баасанжав, Нямжав, Тумеңжаргал, Дамдин болгаш өскелер-даа бистиҢ-биле беседаларынга Совет ЭвилелиниҢ Моолга бүгү талазы-биле көргүзүп турар дузазын, совет-моол найыралдың хүн бүрү улам-на быжыгып турарын онзалап демдеглээнер.

Д. МОНГУШ,

филология эртемниҢ кандидады.

ӨҢНҮКТЕРГЕ АЛДАП ЧОРААШ

Бо чайын бис Моол Арат Республиканын Убса-Нур аймаанга чордувус. Кызылдан үш эмчи чорааныыс ол.

Моол эмчилер бисти улуг хүндүлел-биле уткуп алган. Улангомга чедир чоруп ора, МоолдуҢ делгем-херии ховуларын, долгандыр туруп турар агаар-бойдузун, аҢ-меҢин, дириг амытаннарын магадап көрген бис.

Аймактың кадык камгалал эргелединиҢ эргелекчизи Нямдорж биске шупту эмнелге черлерин көргүскен. Моол улус медицина, кадык камгалал талазы-биле биче эвес чеднишкиннерлиг болуп турарын көрдүвүс.

Убса-Нур аймакка медицина ажылы 1925 чылда эгелөөн. 1930 чылда бир ламанын чурттап турган бажынынга бир дугаар эмнелге черин ажыткан, аңаа аарыг улус эмнээр 10 орунну салган.

1937 чылдан 1947 чылга чедир аймакка кадык камгалал ажылын улам быжыглаары, моол араттарга дуза чедирери-биле Власова биле Таргашин деп совет эмчилер ажылдап турган. А 1948 чылда аңаа Дамдинсурен деп моол эмчи ажылдап эгелөөн.

Амгы үеде аймакта эмнелге-профилактика четкизи калбарган. Улангомда төп эмнелге черн бар. Ында хирургиныҢ, терапияныҢ, божудулганыҢ, халдавырлыг аарыгларга удур эмнелгениҢ салбырлары ажылдап, оларныҢ бирээзиле 90 орунну болуп турар. Оон аигыда уруглар эмчиин, санаторий черн дээш оон-даа өске черлер бар.

Моол араттарынаҢ 430 ажыг уругларын кижизидип турар уругларныҢ 6 ясли-саттары бар. Төп аптека болгаш эмчиниҢ дүрген дуза чедирериниҢ станциязы база ажылдап турар.

Убса-Нур аймакта 37 эмчилер, 27 фельдшерлер база 67 эмчи сестралары бар. Чыл келген тудум-на бедик мергежилдиг эмчилериниҢ саны өзүп турар.

Аймактың төп эмнелгезинде 12 бригада социалистиг күш-ажылдын бригадазы деп бедик аттыг. Олар эмнелгеге бедик культурлуг ажылды чорудуп турар.

Бис дыштанылга бажынынга база чордувус. Ол аргаарыг, каас-чараш бойдус чурумалы-биле бүргеттингеи. Ол ышкаш чимистиг үнүштерни тарып өстүрүп турар ногаан садка чордувус. Ында чыжыргана, имек-кяраа, ранетка-лар, яблоколар үнүп турар. Күш-ажылчы моол улус ол кат-чимисти өзүп орар чаштарынга берип турар. Олар боттарынаҢ келир үедеги салгалы дээш бүгү-ле кичээнгейни салып турарывыс бир төдаргай херечизи ол.

Улангомга чоруп турган, чурт шинчилел музейин база сонуургадывыс. Моол улустуҢ баштыңчызы Сухэ-БаторнуҢ дугайында хөй-хөй солуп материалдар бар болду.

Аймактың эмчилери-биле кады бир хүнүҢ Убса-Нур хөлге дыштанып эрттирген бис. Ол хөлду долгандыр агаар-бойдус магалыг-ла чорду.

Кяяа-даа баарыыска, акы-дуНма моол улус бисти улуг өөрүшкү-биле уткуп турган. Олар бистин улуг Төрөөн чуртувустуҢ — Совет ЭвилелиниҢ дугайында эң үнелиг найыралдың сөстерин чугаалап турдулар.

Тываның болгаш МоолдуҢ эмчилериниҢ аразында кажан кезээде бузулбас быжыг найырал тургустунган. Бистин удур-дедир бүзүреливис, харылзаавыс улуг. Моол өөнүктер бистин республикавыстың эмнелгезинге үргүлчү кээп, өөрүшкүүнүҢ сөстерин чугаалааш, чаныып турар.

Моол Арат Республика бистиҢ республика эмнелгезин «Найырал» медалы-биле база шаннаан, а 1973 чылда ооҢ нейрохирургия салбырынаҢ коллективи МАР-ныҢ Хүндүлел бижин-биле шаннаткан.

Л. КАРЕЛИНА,

республика эмнелгезиниҢ кол эмчизиниҢ оралакчызы.

МАР. Бо чылын Улан-Батор хоорайда дыка хөй өг-бүделер чаа-чаа бажынарже база көжүп кирер. 1924 чылда Моолду Арат Республика кылдыр чарлааныныҢ соонда моолдар хоорайны Улан-Батор—Кызыл-Маадыр деп адап алганнар. ЧурттуҢ наймылалы бедик темп-биле хүн бүрү өзүп турар. Сөөлгү 20 чылдарда ооҢ чурттакчы чону 5 катап өскен.

ЧУРУКТА: Улан-БаторнуҢ бөгүгү хевири. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

Моол Арат Республика бодунуҢ 50 чыл ооҢга бүгү тала-биле улуг чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Улус ажыл-агыйының тус-тус адырлары көскү көргүзүглерни чедип алган. УлустуҢ культурлуг болгаш материалдыг амыдыралы экижээн.

ЧурттуҢ күш-ажылчы коллектив бүрүзү ажылишке бедик көргүзүглерни чедип алгылаан.

Тускай эртемниг совет ажылчыннар, специалистер моол ажылчыннарныҢ нарын мергежилдерни чедип алырынга дузаны көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: төп аймакта хоолулуг мал чемнери будурер заводта ажылдап турар совет лаборант Н. Сапонюк бодунуҢ дуржулгазын өөреникчизи Ц. Раднаажамбалга айтып берип турары.

СЭТА-ныҢ фотозу.

САЯН ГЭС—БЕШ ЧЫЛДЫҢ УЛУГ ТУДУУ

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг Саян ГЭС-тиң улуг тудуунда үүрмектеп-сорттаар комплекстиг бригаданың монтажнигни В. Н. Шурышев бердинген үлүг-нормазын 150 хуу күүседип келген.

Бо хүннерде ол бригада Черемушки суурда кылдынган чаа бажыңнарны монтажтаарын чедиишкинниг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Валерий Николаевич ШУРЫШЕВ.

Саян ГЭС-тиң ийиги тудуг участок эргелелиниң бетоншиктер коллективи социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болган.

Бригадада комсомолчу Владимир Соловьев ышкаш эки ажылдыг, хей-ниитичи кижилерни мактаары өөрүнчүг. Ол ам аныяктарның кежээки школазының XI клазының дыңнаичызы.

ЧУРУКТА: комсомолчу Владимир СОЛОВЬЕВ.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотолары.

КИЧЭЭНГЕЙЛИГ ШИЛИП АЛЫР

Партийжи амыдырал

Ленинчи партияның кежигүнү болуру — улуг алдар болгаш өөрүшкү. СӨКП-ниң бедик ат-алдары дыка хөй совет кижилерни боттарының амыдыралын партия-биле холбаарынче кыйгырып турар.

«Мени Коммунистиг партияның хүрээлениге киирип алырын дилеким...». Партия эге организацияларынга кээп турар мындыг билдириишкиннериң чежезин өл дээр! Коммунизмниң идеялары дээш могаг билбес демиселчиниң, бүгү-ле чаа болгаш мурнакчы үүлдериниң эгедекчизиниң — коммунистиг бедик хүлээлгезин бодунга алганын үректин ханызындан олар бижип турар. СӨКП-ниң төттүнмес күчүзү — оон хүрээлениниң өзүлдезинде коммунистиг партия бодунуң хүрээлениниң өзүлдезинче өнза кичээнгей салып турар ужуру өл. Оон организакчы күжү болгаш дайынчы арга-шинээзи кымнарның оон хүрээлениге немежип турарындан база улуу-биле хамаржыр. Партияның область организациязы оон хүрээлениге кирип турарларның шынар составын экижидер дугайында СӨКП Төп Комитединиң айтыышкыннарын хажык чок боттандырып турар.

Материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчыннарны, колхозчуларны колдатпышаан, оон-биле кады улусчу интеллигенцияның төлээлекчилерин СӨКП-ге хүлээп алыры чугула. СӨКП-ниң Кызыл хооркому болгаш райкомнары ажыл-хереги чогум-на ынчаар тургускан.

СӨКП-ге бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерни колдады хүлээп алырын партияның XXIV съездизи айыткан. Ол айтыышкынның канчаар күүсеттиниң турарын 1970 болгаш 1973 чылдарның деңнелгезинден көргүзүп болур. Чижээ, партияның область организациязының 1970 чылда СӨКП кежигүнүнүң кандидады болганнарның 33 хуузу — ажылчын, 12,5 хуузу — колхозчу, 54,5 хуузу — албан-хаакчы турган болза, 1973 чылда 55,2 хуузу — ажылчын, 15 хуузу — колхозчу, 29,8 хуузу — албан-хаакчы апарган. Кызыл хоорайның партия организациязы 1973 чылда 1970 чылдыңдан 40,6 хуу хөй колхозчуларны болгаш ажылчыннарны хүлээп алган. А Каа-Хем, Өвүр, Улуг-Хем районнарга өл көргүзүглер база өзүлделиг болган.

Од-ла үениң дургузунда партия кежигүнүнүң кандидадынга кирген бүдүрүлге ажылчыннарының саны 8 хуу өскен. Ажылчыннарны болгаш колхозчуларны колдады партияга хүлээп алыр чорук бо чылын база багай эвес. Эрткен тос айларның дургузунда партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеннериниң 65,2 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болган. Оларның хөй кезии — малчыннар, саанчылар, механизаторлар. Бии-Хемде «Саян» совхозтуң парторганизациязынга хүлээп алган дөрт малчын — дөгерези мурнакчылар. Бо чылын партияга киргеннериниң аразында Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозта Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг механизатор Ситников, Кызылда даарааныла комбинадының даараныкчызы Т. Денисова, 48-ки тудуг эргелелиниң бызанчызы В. Демашов, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны Ч. Монгуш, «Дөн-Терезин» совхозтуң тудугжузу К. Ооржак, Туранда амыдырал хандырылга комбинадының трактористи Я. Житко болгаш оон-даа өскелер бар.

Мурнакчыларны партияга чаңгыстап шилип алыры коммунистерни ажылга хуваарынга эптиг болгаш үлетпүрну база көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге база улуг идиг болур. 1970 чылда үлетпүр, транспорт, харылзаа болгаш тудуг организацияларындан партия кежигүнүнүң кандидадынга 63 кижи, а 1973 чылда 112 кижи кирген.

Совхозтар ажылчыннарындан партияга киргеннер база көвүдээн. Оон түңнелинде партияның область организациязының составы экижээн: ам ажылчыннар болгаш колхозчулар партия организациязының 55,4 хуузун өзөлеп турар. Республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турар коммунистериниң болгаш кандидаттарының 6 мун ажыы бүдүрүлгеде хаара туттунган. Механизаторлар, саанчылар, малчыннар өртүзүнде партия кежигүнүериниң саны база көвүдээн.

Тодарадыкчы чылдың тос айларында ажылчыннар болгаш колхозчулар-биле чергелештир партия кежигүнүнүң кандидадынга кирген интеллигенцияның төлээлекчилери база эвээш эвес, олар дээрге инженерлер, техниктер, агрономнар, башкылар, эмчилердир.

Колхозтарда болгаш совхозтарда, тудугларда болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерде аныяктар хөй. Оларның аразында ажылынга кызымак, ажычаны төлептиг өөлдар, кыстар эвээш эвес. Чер-черде партия эге организациялары ындыг аныяктардан партия кежигүнүнге кандидаттарны шилип алыр ажылды сөөлгү үеде өзөлээн экижиткен. Чижээ, эрткен чылын партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеннериниң 53,7 хуузу комсомолчулар болган. Ынчалза-даа Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарда бо талазы-биле ажыл кошкак тургустунган.

Партияның хүрээлениң быжыглаарынга аныяк коммунистерни, ылангыя кандидаттарны өөредири болгаш кижизидери чугула ужур-дузалыг. Парткомнарның хөй кезии бо талазы-биле өзөлээн ажылдарны чорудуп турар. Оларга партийжи даалгалар бээр, марксизм-ленинчи теорияның үндезиннерин шиңгээдип алырда оларга дузалажыры, хуралдар белеткээринге киириштирери чурумчуттунган. Ынчалза-даа партия кежигүнүнге чамдык кандидаттарны СӨКП кежигүнүнге хүлээп албааны чамдык партия организацияларының бо талазы-биле ажылын ам-даа күштелдирерин негеп турардыр. Кандидат хуусаазын узаткан кижилериниң саны база эвээжевээн. Ындыглар Кызылдың, Тес-Хемниң, Чөөн-Хемчиктің парторганизацияларында бар.

Партияга хүлээп алыышкын талазы-биле айтырыгны бедик деннелге тургуспаан, партия организациядары база бар. Чамдык парткомнар кежигүн эвес актив-биле ажылды күштелдиреринин, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажылчыннары-биле партия организацияларының харылзаазын быжыглаарынче кошкак кичээнгей салып турар. «Тыва кобальт тудуг», «Тыва даг-дугу тудуг» тудуг өргелелдериниң парткомнарының, СӨКП Тес-Хем райкомунуң партия кежигүнүнге болгаш оон кандидадынга хүлээп алганнарының аразында ажылчыннар болгаш колхозчулар эвээш боор турары чугле оон-биле тайылбырлаттынар.

СӨКП кежигүнүнге төлептиглерни шилип алырының дугайын чугаалап тура, партия документилерин солуурунуң болгаш анаа белеткелдің үезинде партия эге организацияларының дайынчы-шинээзиниң болгаш коммунистерниң партийжи негелдериниң бедээнин демдеглээр херек. Бо бүгү коммунистиң адын улам-на бедик көдүрген, СӨКП кежигүнүнге шилип алыышкын талазы-биле ажыл партияның бүгү-ле органнарындан хүн бүрүнүн удуртулгазын негеп турар. Ынчангаш партия эге организациялары болгаш парткомнар СӨКП Уставының болгаш СӨКП-ниң XXIV съездизинин партияга шилип алыышкын талазы-биле негелделерин хажык чокка сагып, бо талазы-биле ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

Т. ШИТОВА,

СӨКП өбкомунуң партучет болгаш статистика секторунуң эргеленчизи.

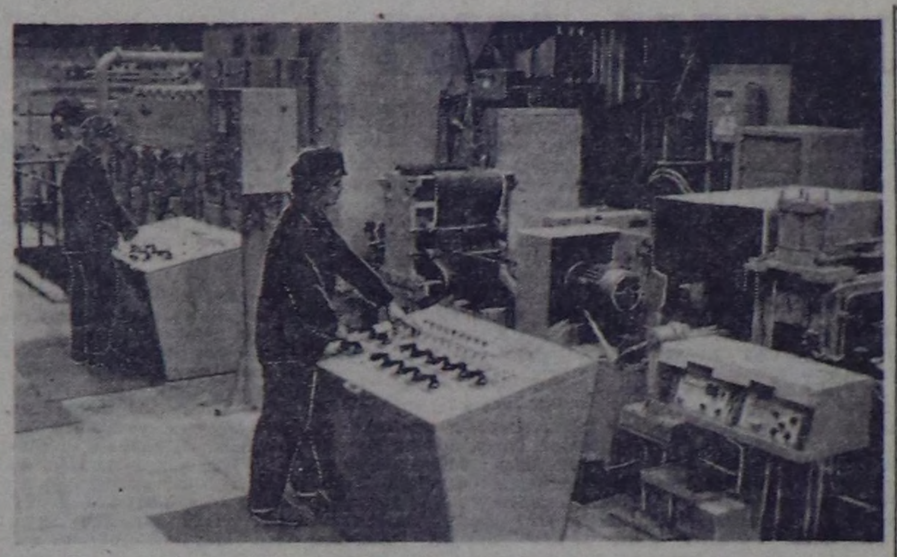

МОСКВА. Эртем, техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шалыпкын нептередир болгаш аңаа үндезилээш дээди шынарлыг продукция бүдүрер күчүлерни улгаттырар деп зилчилерниң эгелээшкинин деткээш, «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң коллективи бодунуң бүдүрүлге черин техника-биле чаартып дериир ажылды чорудуп турар.

Волганың автомобиль заводунга чорудуп бээр, чаа автомат дериглиг, дадарбас шуудулга лентазын болбаазырадыр шугумну чоокта чаа ажыглалга киирип берген. Ол шугумда ортумак болгаш техниктиг ортумак эртемниг аныяктар ажылдап турар.

«Кадыыр болгаш Масканың» металлургтар коллективи шалыпчы ажылдап турар. Олар чыл планын декабрь 25-те күүседир. Бо чыл доозулгуже чедир олар 4 миллион рубль түңнүг продукция сайгарарын хүлээнген. Пландан ажыр алыр арыг орулга 230 муң рубль болур.

ЧУРУКТА: Волганың автомобиль заводунга чорудуп бээр, дадарбас шуудулга лентазын болбаазырадыр автоматтыг шугум. Шугумну ажылдадырының башкарылга черинде. Оң таладан солагай талаже — башкарыкчылар В. Савин биле В. Березин.

А. КАВТУННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажылчын адыңга чоргаарланып чор!

КИЖИЗИДИЛГЕДЕН...

№ 266 (9643) «Шынга» парлаттынган «Ажылчын адыңга чоргаарланып чор!» — деп эге-биле эш Ч. Содунамның бижээн чүүлүн номчаш, чугаага киржип, бодумнуң бодалдарымны бижикседим.

Ч. Содунамның бо үениң аныяктарынга хамаарышкан оюп эрттинмес чугула айтырыгны көдүрүп үндүргенинге каттыжып, ону деткивес аргам чок болду. Авторнуң бижээн үүлүн катаптавайн, орта хамаарыштыр чамдык ада-иелериниң ажы-төлүн канчаар кижизидип турарының дугайында бижикседим. Аныяк кижилериниң күш-ажылга ынак болуп чаңчыгары колдуунда-ла ада-иезинден хамааржыр. Кандыг-даа ажылды кайын эгелеп, канчаар кылырын уруглар бичиизинден эгелээш ада-иезинден өөренип, салгап алыр ужурлуг. Ада-иези кандыг болдур, ажы-төлү база-ла олар ышкаш болуру чайлаш чок.

Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче кошкак сагын салып, ажыл-агыйга бичиизинден тура чаңчыктырып өөретпейн турар ада-иелериниң чок деп болбас. «Оглувус азы кызывыс ам-даа чаш, күш-ажыл кылдыртып болбас. Улгады бергеш боттары дайын тыва-ла бээр ыйнаан» дээр хөөнүг ада-иелер база бар. Оон түңнелинде 18—19 хар үеде берген чамдык өөлдер, кыстар күш-ажылга кошкак дадыккан болур ийикпе, азы шуут амыдыралга хүннүң таваржыр бөдүүн ажылдарны безин кылып шыдавас болуру хомудаңчыг.

Бичиизинден ажылга чаңчыкпаанда, улгадып келгеш ону кылырга кандай болгаш эпчок болур. Оон түңнелинде чамдык аныяктар ажылга киргенде шалыпкыр-тудунгур эвес болганындан «мен-даа хоржок кижи-дир мен» — деп бодалга алып, ук ажылга сонуургалын чидириптер, ажылын каапкаш чоруптар таварылгалар кайы хөй.

Ада-иелериниң чассыдып, эргеледип «чаг иштинде бүүрек» дег өстүргениниң түңнелинде, чамдык өөлдер, кыстар улгадып келгеш, ылангыя тускай амыдырал-чуртталга туда бергеш улуг бергедээшкиннерге таваржып болур.

Бо бүгүнү болдурбас дизе, ада-ие бүрүзү ажы-төлү бичии чорда-ла оларга кылып шыдаңкы дег ажылды кылдыртып, өөредилге-биле бир денге күш-ажылдың сатылга-чурумунга чаңчыктырып кижизидери чугула деп бодаар мен.

Боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле өскелерге үлегер-чижектиг кижилер бистиң «Бай-Тал» совхозта база эвээш эвес. Чижек кылдыр совхозтуң хоочун механизатору Довгак Допулду айтып болур. Ол хөй ажы-төлдүг улустуң эң улуу чораан болгаш ада-иезинге дузалажып, дүңмаларын азыражыр дээш школага өөренир аргазы чок болган. Ынчалза-даа боду кызыл болгаш бот-өөредилге-биле өөренмишаан, техникага хандыкшын эгелээн. Баштай трактористеп эгелээн, чоорту машина, комбайндан эгелээш, көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машиналарының нарын тургузугларын беш салаазы дег билир кылдыр шиңгээдип ап шыдаан. Ол ам практика талазы-биле дээди эртемниг специалистерден дудак чок билиглиг механик апарган.

Ол ышкаш школа дооскаш боттарының кузели-биле төрээн совхозунда ажылдап арткан мурнакчы аныяктар дыка хөй. Чүлдүм-оол Эрес-оол школаны дооскан соонда Ак-Довурак хоорайның даг-дугу арыглаар фабриказынга ажылдавышаан, электриктиң мергежилин чедип алган. Ол ам совхозтуң улуг электриги болуп, кызымаккай ажылдап турар. Аныяк кыстар Рая Хомушку, Чечек Чөгүө суглар школа дооскаш-ла совхозунга ажылдап артар деп быжыы-биле шиитпирлеп алганнар. Олар ам совхозтуң мурнакчы аныяктарының одуруунда саналып турар. Ылангыя хөй кыргылдазының үезинде, күш-ажылга кызымаккай, эрес-каашагайын көргүзүп, каш удаа шаннал-мактала четкеннер.

Бо чижектиг ажылгыр-кежээ өөлдер, кыстарны хөй-хөйү-биле адап болур.

А чамдыкта «кербээн чүвези чок, көдүрбээн хөнээ чок» деп болур кырганнарның талазында безин ажылчын кижини үнелеп билбес, ону дорамчылай сөглеп бээри черле шын эвес. Чоокта чаа Тээли суурнуң азып-чем магазинине элээн улгады берген ийи хөрээжен кижиниң чугаалажып турганын сактып келдим.

— Уруунар дээди эртемни доозуп алган ийик бе?

— Ийе. Ам Ак-Довуракты бир улуг кижизи чүве ыйнаан.

— А кудээнер база эртем-билиглиг-ле ыйнаан?

— Эртем-уртам-даа чок, анаа кара ажылчын хевирлиг оол чоржук. Куруг боду малгаш болу берген кылаштан келир дижир-дир.

— Ат чүве-дир аа. Боду ышкаш арыгсилиг, эртем-билиглиг оолдан чүге тып албаан уруг боор?

— Чүү билир ийик, ат чүве-дир ийин харын, бодунуң шорузу-ла ыйнаан дижирдир бис...

Бо дээрге бир талазында ажылчын аталарны куду көрген, а өске талазында аныяктарның ынакшылын чедип үнелеп «оскундура» берген мугулай чугаа ышкажыл.

Амыдыралдың аас-кежиктиг-даа болуру күш-ажылдан хамааржыр болганда, ажыл бүрүзүн үнелеп хүндүлээри — кижи бүрүзүнүң хүлээлгези деп бодаар мен. Кол-ла чүве ыяап-ла орден-хавыяа кадаарында эвес, а анаа ажылчын болуп, Төрээн чуртунуң болгаш чонунуң мурнунга эки үүле бүдүрүп, бараан болуру — улуг чоргаарал болгаш хүндүлүг алдар-дыр!

Алдын-оол ХОМУШКУ.

Бай-Тайга район.

«Шынга» харыы

«БЕЛЕТКЕЛ ЧОК ЭГЕЛЭЭН»

«Шынга» мындыг эгелиг рейд материалы бо чылдың сентябрьда парлаттынган. Чөөн-Хемчик районунуң чамдык ажыл-агыйларында хөй тарып боозадылгазында четпестерни ыыда бижээн.

Райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң кол зоотехниги А. Чамзырайның бистиң бижнивиске дыңнатканы болза:

СӨКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга районнуң совхозтар директорларын, колхозтарының баштаар черлериниң даргаларын база көдээ ажыл-агыйның тускай эргемчиглерин олурушторгаш ол рейдиниң сайгарын чугаалашкан. Аныттынган четпестер шыныг. Ол хуралда четпестерни чайладыр талазыбиле дарый хемчеглерни колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга хүлээндирген.

Түңнелинде байдал экижээн. Ылаңгыя шугумүлеткен ажыл-агыйлар Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтар база «Сүт-Хөл» совхоз хой тарын боозадылгазын органзастыг эрттиргениниңдеп тарып боозадылгага кирген хойнуң күшеңгели эки болган.

Районнуң Ленин атыг колхозу тоску беш чылдың эрткен чылдарында төрүүр 100 хойга онаштыр чаш төлдү эвээшти ап келген. Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол колхозтуң чаш төл ажаан ап турарының дугайында информацияны дыңнап, кызын мал өөлдаашкынының үезинде ону контрольдаарын шиитпирлээн. Ол хуралдан колхозтуң кол зоотехниги М. Монгушту шыңгыы сагындырган.

«Чыраа-Бажы» совхозта малдың чаш толун ажаан ап келгени болгаш малының ниити күш деңгели үстүнде ажыл-агыйдан дээредевейн келген. Райкүүскомнуң хуралынга «совхоз директору С. Монгушту сагындырган, кол зоотехник Н. Сарыларны онаашкан ажылынга эз-харыысалга чогу дээн доңгуткан.

Поляржы ужудукчу, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры И. Д. Папанин 80 харлаан

ЭРЕС-ДИДИМ БОЛГАШ ЭВИЛЕҢ КИЖИ

«Шаг-үе оюу шаарарты албас» деп, бо состерни аңга баштайгызы дег чаа хөвөөр арттырар дизе, ол бодунуң яазызының талазы-биле кара чаңгыс таварылгага — Иван Дмитриевич Папанинге тааржыр турган боор. Оон адын география карталарындан ам мырыңай үшкү салгалдың школачылары өөрүп турар, а ол боду бежен чыл мурнундагызы дег, үжен чыл мурнундагызы дег ол хөвөөр артып турар болгай.

Всеволод Вишневский хамааты дайынның комиссары боон чораан үеэнинен сактыышкынарында болдуңуң көмандирниң дугайын, Врангельдеи Крым эриктеринде тылынче эвээш эвес эрес-дидим десантыларны кады кылып чораанды 25 харлыг карадалай далайжызы Иван Папанинни дугайын мынчаар бижээн: Өргүн, октергей чоруг —оон алыс чүлду-сүүзүнү ол, буянныг чаагай сос сөглээрде болгаш эжинге дуза чедирерде оон өргүнүп, октергейин, эрес-дидим чоруунуң болгаш ажыл-херекке кызыгаар чок бердингейниң өргүнүп, өктергейин чүү дээр...

— Медээлерни буянныг болза, кирип саада, дуңмакым...

Мээн репортёржу копкам ССРЭ-нин Эртемнер академиязының далай экспедиция ажылдарының килдизинин саадап турумчааны Вавилов кудумчузунда ыржымзымаар бажыңче мени чедире берген санында-ла, Иван Дмитриевичнин өскерлиш чокка ынчаар мендилээрни бо-ла дыннаар турдум.

А ындыг таварылгаларны кайызын ол дээр: «СП-1» дош станциязының маадырлыг салдаашкынының үезинден бээр үеэрби беш чылының хүнү-даа турду-ла, И. Д. Папанинни 70 хар харлаанының хүнү база турду. Оон бээр ам база бир он чыл эртип тур. Ам көөрүмге: үүү-даа өскерилбээн. Кабинетче кирер эжик шак-ла ындыг делгеми-биле ажык хөвөөр. «Академиянын контр-адмиралынын» (Папанинни оон өнөктери - оюн-баштак-биле ынчаар адаа турар) секретариадында хүндүткелдиг эвилеҢ хүлээп алыышкын олла хөвөөр. «Херээнер чугула болза, айыткан турган чоорул... Аңаа базып кириптинерэ деп, кижини аңаа ынчаар чалаар.

Ынчангаш ам, херээнер чугула болза... медээлерни буянныг болза... Бодап-даа көрүнер даан. Ам канчаар, мээн репортёржу дептеримде — тоолчуругу домакта кирген маадырлыг Папанинге сөтажыларнын чедирген байыры, а холумда — чингир-кызыл хүрегелдей чечээ бар.

— Четтирдим, дуңмакым, ынчанмыже бо бүгү дээрге хей чүве-дир ийин. Юбилейжи интервью бээринден чалгаараны-дым шылгаралдың рыцары— полюстуң маадыры боон турар. Бис оон «Дош кырынга ыыдырал» деп номун өкі билир бис, ынчалзажок оон кол номунун баштайгы арнып амдаа ажыдып көрбээн бис.

Ол номдан бис Папанинни үүгле поляржы деп эвес, харын ада-өгбезинин үгундан кара-далай далайжызы, чажыт ажылдың идепкейлиг активчизи, Октябрь революциязының кирживчизи, 1919 чылдан тура-ла партия кежигүнү, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынарының маадыры, совет эртемнин биллиг мерген организакчызы кижи деп база билип алыр ийик бис.

Сонгу Доштуг океанның карак четпес калбак делгемнеринде дөрт поляржының тос, ай дургузунда дош кырынга чоруп келгениин чижеглежин түрлежир үвези чок маадырлыг салдаашкынының доозулганындан бээр ам удавас дөртен чыл болур. Сонгу полюстун болгаш Антарктиканың чажыттарын шүүргедин аттаныр дээн чеден чылдарның «папанинчилери» Папанинге, оон байлак амыдыралчы дуржулгазынга, ырак-узак черлер баарда орук-суур чорук чогуурун күзээн оон буянныг чаагай сүмелерин алыр дээн бараалган барып турар. Оон кадында, Иван Дмитриевичнин «хөлел черлери» ам чер бөмбүрзээкин үүгле полярлыг делгомнеринде чаптылып чоруткан эвес болдур ийин. Чөөрби беш чыл мурнунда ССРЭ-нин Эртемнер академиязы эртем-шинчилелдин океан флодун организастаар ажылды аңаа дааскан. Папанин ол флотилиниң баштайгы төлунун — «Витязьтың» кинин кеспен адазы болган. Ам академиянын далай отрядынга баштадыр алган, океанның каны дүптерин болгаш агаарның бедик каттарын өөренип көөрүнге, космос корабльдеринин ужуулуушкуннарының үезинде харылзаа албаын чорударынга эргежок үүгула бүгү үүлдер-биле чепсеглеген эмгехаражок эртем лабораториялары океанларда эжиндирип чоруп турар болдур ийин...

Океанларны чара шургудуп чоруп турар отрядтарның бирээзинден чап-даа медээ чедип келген боон-тур. Экспедиция начальнигі шинчилел ажылдарының программазы бүрүн күүсеттинген деп дыннаткан болгаш төрээн чуртунуң эриктериче углап-шиглеп чорутарын чөпшээрээрин дилээн болду. «Шалыпчы эзлегни эртиргениерге өөрүп четтирдивис. Четтиклейн манап тур бис. Папанин» деп каан харыы диптерни болгаш океанларны кежилдир ужуп чорупкан.

— Черле ынчаш, юбилей дээрге юбилей-ле болгай, Иван Дмитриевич, интервью хоржок-даа болза, репортёржу чанчыл бөгүгаар үш айтырыгдан сала кааптайн.

— Ындыг-дыр харын, үүгле «чечээргээшкин» дугайында кааг-коя айтырыглар салба шиме—деп, Папанин баштактаның кагды.

— Силер бөгүнгү аныяктардан кандыг-кандыг кижизиг шынарлар күзексээр ирги силер?

— Бистин алдарлыг аныяктарывыс, алдарлыг болгаш өгбелерни уктап салгаары-биле бир дөмей, олардан совет кижиниң кол мөзу-шынарын — социалистиг Төрээн чуртунга сыныгаржок бердинишкинин, улустуң хөрээнге бүгү күжүн бээринге белен чорукту уктап салгаа алзынар. Бистин оолдар, кыстарывыс буянныг чаагай сеткилдиг, эжинге кезээде дузазын сунуп бээрингө белен болзуннар, оңшук деп сөстүң кайы хире улуг чаагайын кажан-даа утпайн чорзуннар.

— Ынак чогаалчыдар болгаш актёрунар кымнар ирги?

— Константин Симонов биле Михаил Царев.

Үш дугаар айтырыгны Иван Дмитриевичнин далай калдиннин талазы-биле эштерни салыр ужурга таварышкан, чүге дээрге ол айтырыг Папанинни сонуургаан сундуккан чүүлдериниң дугайы болур турган. Өшүктеринна бадыткан турары-биле алырга, ол бир-ле чүвеге ышакшын, сундуккан кижи-дир. Оон кара чаңгыс сонуургалы, харындаа харамдыккан сундалды— Рыбинск суг шыгжамырының өрисинде Борок суур дижиө. Ында ол Эртемнер академиязының биология станциязын хөй-ниитиң шугуму-биле удуртып турар. Папанин 20 чыл мурнунда ол чүгле үш бажынчыгаштан тургустунган бөдүүн ажыл-агый черни хүлээп алган. Ам ол болза биологтуг шинчилелдиннин бо үеге комплекстиг эртем төвү апарган, ол чүгле бистин чуртувуста эвес, харын даштыкы-да-даа алдаржып сурагжаан. Иштики далайларның амыдралы-биле холбашкан айтырыгларның бүгү комплекзин ында шинчилеп турар.

Москвада Вавилов кудумчузунда Папанинни ажылдаар бажыны-биле бир дөмей, буянныг чаагай медээлерлиг болгаш чүгула херектерлиг келген кижилерни шуптузунуң ынаар кирер эжин база-ла делгеми-биле ажык.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

МОСКВА.

МЕДЭЭЛЕР МЕДЭЭЛЕР МЕДЭЭЛЕР

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮНГЕ

ВЛКСМ обкомунуң бюрозу фашистиг Германияны тиилэнинден бээр 30 чыл болган оюнга тураскаатканы ажыл-планын чугаалашкан. Бюрога Ада-чурттуң Улуг дайынының ветераннары, облпрофсеуулдиң, Чырыдыышкын министерствозунуң, республиканың шериг комиссариадының, ДОСААФ-тың, республиканың спорт комитединиң, туризмниң область чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Бо улуг байырлалга тураскаатнан хемчегларде фронтучуларның сактыышкыннарын бижээн фонотеканы болгаш школаларга дайынның, күш-ажылдың алдарының булуңнарын тургузарын, шериг-патриотчу кижизидилге ажылынга эң эки чедишкиннерлиг болган школаларга, күш-ажылчы коллективтерге, хөй-ниити организацияларга Тывада чурттап турар Совет Эвилелиниң Маадырларының шаңналдарын тыпсыры болгаш оон-даа өске хемчеглер ында көрдүнген.

ВЛКСМ обкомунуң бюрозу республиканың бүгү аныяктарын, комсомолчуларын юбилейге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштыулам калбартып, шериг-патриотчу кижизидилгени, спорттчу ажылды эжижидеринче ыыйгырган.

В. ОЙДУП.

• • •

ИЙИ ТОМ

Чогаалчы Кызыл-Зоик Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романының ийиги тому чырыкче үнгей. Номда Тывага революстуг шимчэшкиннерниң салдары-биле өскээн аңгы демиселиниң болгаш оон маадырларының дугайын, Тыва Арат Республиканың, Тываның революстуг намының тургустунганын төвүгүп бижээн.

Романның дылы уран-чечен бижиттинген, ону аныяк-даа, назы-хары дөгүй берен-даа кижи улуг сонуургал-биле номчуур.

М. ЭРТИНЕ.

• • •

ОТЧЕТТААН

Ажылчы чоңга боттарының кылган ажылдарының дугайында отчёттарны бээрин Бай-Тайга райкүүскомнуң килдистери чорудуп турар.

Бай-Тал көдээ Совединиң ажылчы чону культура бажыңына чыглып келген. Аңаа райкүүскомнуң социал-хандырылга килдизиниң эргелекчизи К. Дылан, райпо даргазы О. Очур-оол, иштики херектер килдизиниң төлөөзи В. Арак-чал, районнуң кол эмчизиниң оралакчызы Л. Дубатова олар кылган ажылдарының дугайында отчёттарын берип, чыылганнарның айтырыгларына харыылааннар.

Чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринче, кадык камгалал хандырылгазын эжижидеринче база хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынче угланган чугаа аңаа болган.

Х. КАРА-ООЛ.

• • •

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

«Хемчик» совхозтуң баазазынга 1974—1975 чылдарда мал ыштаглаашкынын организастыг эрттиреринге тураскаатканы семинар болган. Аңаа Барыын-Хемчик районнуң совхозтарының удуртукчулары, мал бригадирлери, салбыр эргелекчилери, туснай эртемнигилер болгаш улусчу контроль бөлүктериниң даргалары киришкен.

Совхозтуң директору О. Д. Сарыглар малды ыштан хүрменди ажырар дээш, иандыг чугула хемчегларни ап турарын оларга чугаалаан. Ол ышкаш улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Отпек-оол, мал чемин камналгалыг чарыгдаар талазы-биле хыналданы чорудуп турарын семинарның киржиккилерингe дыңнаткан.

Олар ыштагларга барып, малчыннарның ажыл-ижи-биле таныжып, дуржулга солушкан.

К. ХЕРТЕК.

АМГЫ ҮЕ НИИТИЛЕЛИНДЕ СПОРТ

«Амгы үениң ниитилелинде спорт» деп темалыг Бүгү делегейниң эртем конгрезинин ажылынга 40 чурттан 400 хире эртемден киржир, ол конгресс ЮНЕСКО-нуң Делегей спорт болгаш күш-дамыр кижизидилгезинин чөвүлелиниң — СИЕПС-тың хайгааралы-биле ноябрь 26-дан 30-ге чедир Москвага болуп эртер.

Массалыг күш-культура-даа база спорттчу белик чедиишкиннер-даа амгы үеде спорттчу эртем чокка чедип алдынмас. Чамдык чурттарда, ылаңгыя социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарында спорттчу шимчэшкининге оон ажыкдузазының хажык чокка бедээнин оон-биле тайылбырлаттынар. Социалистиг чурттарда күш-культураны болгаш спорттту кижини бүгү талалыг болбаазыраңгай кылдыр кижизидериниң дээштиг чепсектериниң бирээзи кылдыр көрүп турар. Амгы үеде күш-культура болгаш спорт талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын бистин чуртувуста 5000 хире эртемденнер чорудуп турар. Оларның аразында 100 ажыг эртем докторлары бар. Москва конгрезиниге болур ылетке-лдерниң бирээзи — спорттчу эртемниң хөгжүлдезинге күрүпеинн ролунуң дугайында ылетке-лди кылырын ССРЭ-нин Спорт комитединге хүлээндиргени черле таварылга эвес.

Бүгү диптернин спорттчу эртемниң ажылдакчылары Москва конгрезин ажжок сонуургаан турар. Аңаа чугаалажыры-биле 500 ылетке-лди шилип алыр дээш конгресстиң Белеткел комитединиң эртем талазы-биле комиссиязы аңаа киргеи 750 ажыг ылетке-лдериниң тезистерин хаңызы-биле сайгарып, шилип ужурга таварышкан. Делегейниң организакчы комитеди СИЕПС-тың президентизи, Ноббела шаңналының лауреаты Филипп Ноэль-Бейкериниң (Англия) даргалаашкыны-биле 20 темаларга совет эртемденнериң ажылдан кылганы конгресске киирер ылетке-лдерни бадылаан. Олар: 1. Философия, төөгү, социология. 2. Башкылал, психология. 3. Биология, биомеханика, медицина деп үш угланыышкынныг.

Совет белеткел комитединде организастыг, делегей, эртем талазы-биле бүгү комиссиялар амгы үеде идепкейлиг ажылдан турар дээрзин дыңнаткан болгай. Аңгы-аңгы чурттардан келген 200 хире корреспондентилерни хандырар конгрессти делегей талазы-биле парлалга төвүн тургускан. Пленарлыг бүгү хуралларга болур ылетке-лдерни, санал-оналларны орус, англи, француз, кемен дылдарже тускай аппараттын дузазы-биле очулдурар. Ынчаарга Белеткел комитеди конгрессти эртем талазы-биле болур үүлдериниң дугайында сагыш салырындан аңгыда, Москвага келир залчыларга оон культура талазы-биле кайгамчык үүлдерни калбаа-биле таныштырар. Ынчангаш 1980 чылдың чайнында Олимпий оюнары болур совет найысылалдың театрларын, музейлерин, делегелгелерин, эртем лабораторияларын, уругларның спорт школаларын, күш-культура коллективтерин оларга көргүзерни база планнаан турар.

Кижиниң организминиң күш-дамыр болгаш сагыш-сеткил талазын болбаазыраңгайжыдарының боттуг арга-ларын дилеп тып турар аңгы-аңгы чурттарның эртемденнери санал-оналларны болгаш дуржулганы аңаа солчур таарымчалыг арганы алганнар. Оон-биле олар боттары Совет Эвилелинде күш-культураны болгаш спорттту массалыг хөгжүдер талазы-биле чорудуп турар ажылдарны хандыр сайгарып, таныжарлар.

Конгрессти эрттирер талазы-биле Делегейниң организастыг комитединиң сөөлгү хуралынга СИЕПС-тин удуртукчулары, оон чингине секретары Жюльен Фелиз (Бельгия) мынчаар демдеглээн: «...Совет белеткел комитединиң ажылынга сеткил ханыышкынын илергейлеп турар бис. Бүгү делегейниң эртем конгрези эртем-даа база организастыг-даа талазы-биле бедик деңнелге эртер, ол болза спорттту эртемни улам ынай хөгжүдериниге ажыктыг болур деп санап турар бис».

Спорттчу эртемниң ол бүгү делегей шуулганының организакчыларының санап турары-биле алырга бо конгресс ажжок үнелиг дуржулганы ниитилештирип, байдаар. Ынчангаш 1980 чылда Москвага болур Олимпий оюнларының үезинде чаңчыл болганын ёзугаар оон тускай саавырыгга дүүштүр эртер эртемниң чаа конгрезин чорударынга ол улуг ажыктыг болур.

Евгений МАСЛОВ.
(ПМА).

ЧӨВҮЛЕЛГЕ САЙГАРГАН

«Найырал» совхозтуң Шанчы салбырының херээженнер чөвүлелинде онаашкан ажылынга чүткүлдүг, хөй-ниитичи, идепкейлиг херээжен ишчилер хөй. Оларның аразында ССРЭ-нин Дээди Совединин депутады У. Минчит-оол, мурнакчы хөйжулар Д. Сат, Ө. Сүктер, С. Даваа-Самбуу олар хой ажылын хөгжүдеринге боттарының улуг үлүг-хуузун киирип, эрткен часкы, чайгы чымыштыг үеде тергиин эки ажылданнар. Мурнакчы ишчилер чүс хойдан-на 96-дан 107 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 2,4, 3 кг чедир дүктү кыргып алганнар. Кышка белеткелди база багай эвес чорутканнар. У. Минчит-оол, С. Даваа-Самбуу олар 5,7—8 тонна сигенни, 10 тонна саванны боттарының күжү-биле белеткээн, кыштагларында чедирип алганнар.

Чоокта чаа маңаа салбырның херээженнер чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа херээженнер ортузунга организастыг, политмассалыг ажылды улам эжижидериниң дугайында ниитиирни хүлээп алган. Ында амыдырал-чуртталганың культуразын улам бедидери дээш чарышка бүгү херээженнерни киириштирерин, оларны мал ажылынче хаара тударының дугайын болгаш өске-даа айтырыгларны сайгарган. Чөвүлел мурнунда турган секциялардан аңгыда, бажыы чугайлаар звенону, малчын херээженнерни хлеб быжырарынга өөредир бөлгүмнү организастаан.

В. ТЕРГИИН.

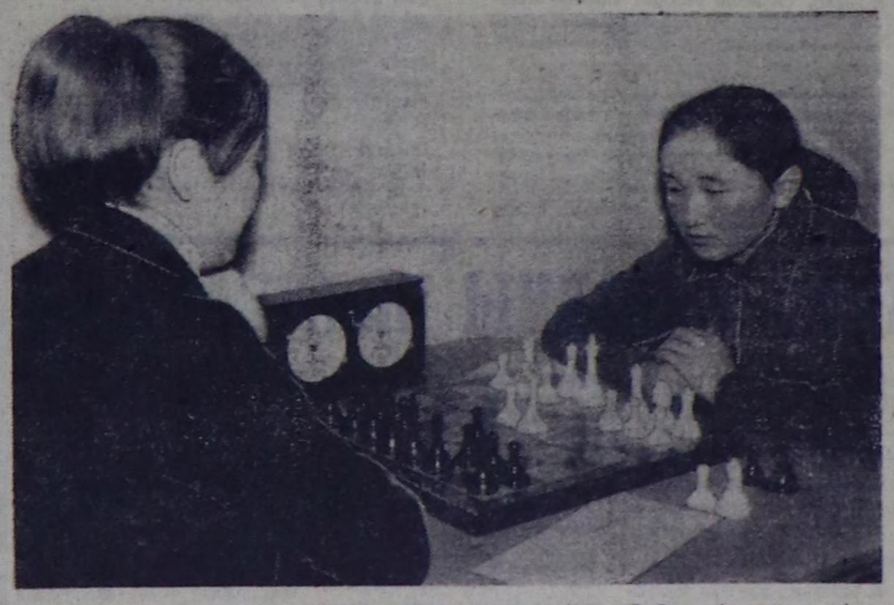

ЧУРУКТА: херээжен шыдыраачылардан чемпион болган Г. Ондар (оң талазында) Т. Хертек-биле ойнап олур.
М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

СПОРТ

М. АДЫГ-ООЛ БИЛЕ Г. ОНДАР РЕСПУБЛИКА ЧЕМПИОННАРЫ

Республиканың бирги чери дээш чартык ай үргүлчүлээн шыдыраа маргылдаазы доозулган. Аңаа шупту 22 эр, 8 херээжен шыдыраачы ойнаан. Эр улустун маргылдаазын бирле дугаарында швейцар система ёзугаар чоруткан. Шупту тос салыг болган.

Чеди санны алгаш, Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың инженери, спорт мастериниге кандидат **Монгуш Адыг-оол Тыва АССР-ниң чемпиону атты** чедип алган. Аңаа бирги чергенин дипломун, өртектиг шаңналды болгаш чемпионун хөрек демдээн тывыскан.

«Спартак» эки тура спорт ниитилелинин чемпиону ийи кандидат баллдыг Леонид Мохов ийиги черни эзлээн. Оон саны база чеди. Хоочун шыдыраачы Николай Шишигин алды чартык санны алгаш, үшкү черни кэлээн. Оларга дипломнарны, өртектиг шаңналдарны берген.

Аныяк шыдыраачы Максим Монгуш (Чөөн-Хемчик) биле Петр Беркович (Кызыл) алды-алды саннарлыг, олар шилиндек команда составынче киргеи.

Херээжен шыдыраачылардан **чемпион атты көдээ ажылагый техникумунуң сургуулу Галина Ондар** чзалап алган.

Ийиги черни башкы институдунуң студентизи Татьяна Хертек, үшкүзүн Лидия Кан-оол (Мөнгүн-Тайга) эзлээн. Оларга дипломнарны, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

О. БЕЛЕК.

Телевидение

НОЯБРЬ 26-ДА

КЫЗЫЛДАН

17.30—Телемедээлер.
17.45—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

17.55—Дамчыдылгалар программазы.
18.00—«Ye». Информастыг программа. Моолдуң Арат революстуг партиязының III съездизинин болгаш Моол Арат республиканың тургустунганындан 50 чыл болганынга. Концерт.

КЫЗЫЛДАН

22.00—23.15—«Майор «Вихрь». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, дүне соңгу районнарга быскан хар чаггаан, хүндүс чагбас. Мурнуу-барын угланыышкынныг, хат кошкак. Агаарның температураза дүне даглыг черлерге 8—13, өскелеринге 14—19 градус соок болган, хүндүс даглыг районнарга 2—7, өскелеринге 8—13 градус соор.

Кызылга булуттаар, хар чаггаас, хат кошкак. Агаарның температураза дүне 14—16 градус сооган, хүндүс, 8—10 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылым сен, Москва» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 20.10, Кинопанорама 18.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 9.40, 15.20, «Индейжи Джонуң өлгени» 11.25, 17.05, «Оклахома болу хөвөөр» 13.00, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эр кижи болзунза» 15.00, 18.40, «База катап ынакшыл дугайында» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сонгу чуктүү рапсодиязы» 10.30, 18.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чараа-чеченнер тен чок төрүттүнер» 16.30, «Чаа бажыңче көшкени» 18.00, 20.00 шактарда.

САМЧЫГДАКЧЫНЫ ЧҮГЕ ЧАЖЫРГАНЫЛ?

Светлана Тюлюшевна Дагба үүнда Өөвр чурттуг. Алды ай хуусаалыг садыг курузун доосказ, 1971 чылдың майдан сентябрьга чедир Чөөн-Хемчик райпозунуң ном садыынга садыглап ажылдааш, оон түпелинде 380 рубльди самчыгдаан. Оон эрткен чылдың февральдан августа чедир Чадаанада хлеб, аъш-чем продуктуларының магазиннериге садыглап тура 700 рубльди самчыгдаан.

Светлана Дагба Чадаанага ынчалдыр садыгга сынмас сарыг кундус дег апарган. Өрес-самчыгдалдан ыравастаан аныяк кыс оон Сүт-Хөлдү тегерип чеде берип-тир. Ону ынчан Сүт-Хөлдүн ажылчын кооперациязының даргазы турган Базыр-оол Чадалайевич Сарыглар хыналда чокка Хөр-Тайга магазиниге садыгжы кылдыр хүлээп алган. Аңаа удавайн-даа «Светлананың хуулгаазыны» көстү берген. Оон магазиниге бо чылдың январының эгезинде санаашкын кылырга, садыгжының 1926 рубль самчыгдалдыг болганы илерээн. Оон хөрөсалгага онаажырындан чайлаар ергазы ам-на чок апарган.

Ынчалза-даа дүлгээзиниг Светлананың ол самчыгдалын ажылчын кооперациязының садыг бухгалтери Мая Саая чажырарын оралдашканы алдептиг. Ол 1900 рубль түүнүг бараанар артынчызын бухгалтерия документизиниден казааш, Светлана Дагбаның самчыгдалын чажырып, түгле 26 рубль дудагдалды кылдыр меге акт тургускан. Оон ачызында Светлана Хөр-Тайга магазиниге катап ажылдап, чанчык иштинде таныны, чаг иштинде бүүрек дег амыраңчурттап турган.

Бо чылдың майны сөөлүзүрдер Хөр-Тайга магазиниге оор киргениниден садыгны саңаарга Светлана Дагбаның эргиде чажырган самчыгдалы 1900 рубль-биле кады шупту 3408 рубль самчыгдалдыг болган. Ындыг түрбүже, Сүт-Хөлдүн ажылчын кооперациязының баштаар черинин даргазы турган эш Сарыглар ону камгалап, агартып, ажылынга хевөөр арттырганындан самчыгдакчы оруун уламчылап, бо чылдың август 5-ке чедир ажылдаан. Оон түпелинде 14859 рубльди оорлап-самчыгдаан болуп турар. Ол Хөр-Тайга магазиниге тос ай иштинде ажылдааш 18267 рубльди шиитизи-биле самчыгдаанны илерээн.

Оон арага-дарыже хандыкшып, садыгның дүлгүүрүн өске кижилерге бүзүрел берип, ээхарысалга чогун көргүскен таварылгалары бар. Магазинин даштындан шоочаладып алгаш, бир кадарчы-биле кады арагалааны база хөр-тайгажыларга билдине берген. Улуска хой арага чегдирип турганы илерээн. Оон уламындан ол магазинин хатташ, Чадаана хоорайга чаштынын турганын тыпкаш, хоругдалга олурткан болуп турар.

Ынчангаш мурнунда оор алган деп санап турган 3408 рубльди Светлана Дагбаның самчыгдалы кылдыр негелде херээнге каткан болгаш сөөлүнде дудаан 14859 рубль-биле кады шупту 18267 рубльди оон самчыгдаанының дугайында херекта Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң истелге черинче киргеи.

Мооң-биле холбаштыр мындыг айтырыг тургустунуп келир-дир. Бир эвес Сүт-Хөлдүн ажылчын кооперациязының даргазы турган эш Сарыглар самчыгдакчы Светлана Дагбаны садыгга оор киргеи сөөлүнде камгалап, агартып турбаан болза, ол мынкаш бухгалтер Мая Саая баштайгы саңаашкын түпелин чажырбайн, шыны-биле тодарадып үндүргеи болза, ынча хөй рубль түүнүг өре-самчыгдал үнмес турган.

Базыр-оол Чодалайевич ам Улуг-Хем райпозунуң кадрлар талазы-биле харыысалгалыг ажылында ажылдап турар болгай. Мая Саая база-ла садыг шугумунда ажылдавышаан. Ындыг төлөзде, бо чижектиг «кижизиткилерни» садыг шугумунга ажылдадып турарын шынгыы буруу шаппас болза, шынга дүүшпес болур ийик.

В. БЮРБЮ,
Сүт-Хөлдүн ажылчын кооперациязының баштаар черинин даргазы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетүүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация-база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериаының 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2748
ТС—01165